

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

részt, hogy sütögethesse a maga pecsenyéjét." Elgondolkodtam, hogy a kicsiny, periférián élő népeknél az éhségképzet mennyire motiválja a művészetet. Ady – akit Gevork Emin ismer – a szó és a szépség éhéről fohászkozik. Nem valószínű, hogy erőltetett analógia volna az előbbi, mint ahogy az sem, akárcsak a magyarok, az örmény költők mindig figyeltek a világlírára. A mieink úgy, hogy a költészeti újításokat használták fel, az örmények inkább jelesül arra ügyeltek, ki figyel a sorsukra. Emin Hét énekében előszeretettel emlegeti Byront, Puskind, Anatol France-ot. Az sem feledhető, hogy az örmények sorsa mindig adott ürügyet, hogy figyeljenek rájuk a modern kor szellemi emberei, a romantikusoktól napjainkig.

Épp a romantika kora az, amely a magyar–örmény kapcsolatot felerősítette. Megható, ahogy Petőfit emlegetik, kultuszát ápolják. Számon tartják az 1848–49-es szabadságharc örmény származású részeseit, különös figyelem kíséri Kiss Ernőt, Lázár Vilmost, a két aradi vértanút. Örményországban tudtam meg, hogy a Pattantyús Ábrahám családban ugyancsak kimutatható az örmény hagyaték. Ezért aztán Győrött a megyei könyvtárban búvárokodunk a fellelhető tárgyi emlékek után.

(Búcsúzás, emlékképek.) Nemcsak a történelmi hagyatékról esett szó a húsz óra alatt, nemcsak gótikus és reneszánsz épületelemeket vizsgálgattunk, hanem társalogtunk családról, gyerekekről. Gevork Emin népes „sereggel” büszkélkedhet. Három fiú, tíz unoka örömet szerez a nagypapa korú férfinak, aki élete korábbi szakaszában se ételt, se italt nem vetett meg. Ma már a cigarettára csak lopva gyújthat. Úgy látszott, ez a valamikor nagy lángon égő férfi ma belülről izzik, vagy füstölög, ha napi (irodalom)politikai kérdések kerülnek terítékre.

Mielőtt az állomás peronjára léptem, hogy a szerkesztőség nevében fogadjuk az érkezőt, elolvastam a Hét éneket. Később kezembe került az az antológia, amely az örmény irodalmat mutatja be a magyar olvasóknak. Emin Az örökkévalóság vándora című esszéjével szerepel benne. Éppen úgy ír, mintha az Éneket folytatná... az ember kérdez, a történelem válaszol... – vallja a vendég.

Úgy adódott, hogy a Pestre visszatérő vendéggel várni kellett vagy másfél órát a vonatindulásig. Ne teljen hasztalanul az idő, gondoltam. Meghívtam a költőt és Arma asszonyt egy kávéra a lakásomra. A szerencse úgy hozta, hogy a költő örményül Radnótit olvasott, én magyarul ugyanazt. Először a Razglednicákat... A Járkálj csak halálraítélt című vers három sorát többször kérte a vendég: „Ó, Költő tisztán élj te most, / mint széljárta havasok / lakói és oly büntelen...” Olvastam újra és újra. Hallgatott. Valószínű ez az emlékkép marad bennem leg-erősebb az örmény poéta eticusáról, 1988 júliusáról.

VARGA LAJOS DÁNIEL

Örmény származású honvédek a szabadságharcban

Az erdélyi örményeket az 1791. évi országgyűlés honfiúsította, addig telep-
helyeiken – Erzsébetváros, Szamosújvár, Csíkszépvíz, Gyergyószentmiklós – kívüli
helyiségekben nem kaptak polgárjogot. Kiköltözködésüket a honfiúsításuk indí-
totta el. Amíg 1791-ben az erdélyi városokban mindössze 20 örmény család lakott,
számuk 1821-ben már 250 volt. Magyarosodásuk folyamata az oszmán uralom alól
felszabadult, elnéptelenedett keleti és déli magyar megyékben indult el, ahol
távol voltak az örmény iskoláktól, örményül beszélő családoktól. A Bánságban ár-
verésre került földbirtokokat vásárló örmények ugyan nemességet is kaptak, de
örmény származásuk tudatát olyannyira megőrizték, hogy Mikszáth Kálmán az
1904-ben megjelent „Az én kortársaim”-ban így írt róluk: „A falon a Deák-párt
elnökeinek a képei függenek, elsőnek Gorove István, aki hátravetett fejfel azt
látszik mondani: itt mi, örmények uralkodunk.”

Az elmagyarosodott örmények származástudatát ugyanúgy kell tudomásul ven-
nünk, mint a jász és a kun népeket, akik szintén büszkék származásukra, de
mindamellelt hűséges és vitéz magyarok.

Elsőként emlékezzünk meg azokról, akik fegyvertelenül szolgálták a szabadság-
harc eszméinek megvalósítását!

Lukács Móricz a Budapesti Szemle, majd a Pesti Hírlap cikkírója egy ideig
Kossuth titkára volt. 1848. április végén megbízták a kereskedelmi minisztérium
titkárságának a vezetésével, majd októberben helyettes államtitkárrá nevezték
ki és mint ilyen, részt vett a Kossuth vezette Honvédelmi Bizottmány ülésein. Emig-
rációból történt hazatérése után, 1860-ban nagy tanulmányt írt a nemzetiségi
kérdésről, amelyben egyházi, közigazgatási és kulturális autonómiát javasolt a
nemzetiségek részére. Indítványai sajnos nem találtak támogatókra.

A nagyváradi Lukácsok közül György emelkedett ki elsőként, mint a haladó if-
júság egyik vezére. 1839-ben Beöthy Ödön titkára volt, 1841-től a Pesti Hírlap
tudósítója. 1848 áprilisában a belügyminisztérium megyei osztályának a veze-
tőjévé nevezték ki, majd később államtitkárnak. Világos után visszavonult. 1861-
ben megválasztották Nagyvárad polgármesterének, 1868-ban ismét államtitkár
lett; fia, György már miniszter, unokája, Miklós pedig a Magyar Operaház kar-
nagya és igazgatója.

Lukács Sándor Győrött volt ügyvéd és a fiatalság egyik vezére, aki szónoklatai-
val egész Győr megye népét a márciusi pontok lelkes támogatójává tette, 1848
júniusában Győr képviselőjévé választották, szeptemberben pedig a város kor-
mánybiztosának nevezték ki. Erélyes, lelkes munkásságának eredményeként 1849
januárjában a honvédség hadfelszerelési főnökévé nevezték ki. Április végén is-

mét Győr város, sőt egész Győr megye kormánybiztosává nevezték ki. Emigrált. 1851-ben Pesten 'n effigie felakasztották. 1854-ben Franciaországban Bisánosban temették el. Győrött utca őrzi nevét, de üdvös lenne hamvait exhumáltatni és Győrben méltó emlékmű alatt elhelyezni.

Gorove István Széchenyi híve volt a más népek iránti megbecsülésben, politikai jogaik elismerésében. Az 1844-ben alakult Védegyletnek titkára, majd Kossuth kiválása után igazgatója volt. A szabadságharc alatt a képviselőház jegyzője, és mint ilyen olvasta fel november 27-én az általa szerkesztett „Európa népeihez” intézett nyilatkozatot, a császár vádjainak a visszautasítását. 1849 áprilisában fogalmazta a „Függetlenségi Nyilatkozatot”. Emigrálásából 1857-ben tért haza. 1861-ben képviselő, 1867-ben miniszter lett. Ő hozta létre az önálló magyar postát és az államvasutakat.

A márciusi pontok megvalósítására és a rend fenntartására még 15-én megalkult a forradalom első szerve, a Közcsendi Bizottmány, melynek tagja lett Csasz Márton orvos, egyetemi tanár, később miniszteri tanácsos és az egyetem alelnöke.

Március 19-én megjelent a szabad sajtó első terméke, a Március Tizenötöde napilap az örmény Lukács László nyomdabérlő kiadásában.

A szabadság szelleme hatott a horvátokra is, akik március végén nemzeti gyűlésükön a magyarokéhoz hasonló jogokat követeltek. A saját nyelvük hivatali használatára vonatkozó kívánságukat már előzőleg többször is előterjesztették az országgyűléseken, de Kossuth mindig ellentmondott azoknak.

A szerbek által tartott népgyűlés kívánsága az egyházi önkormányzat és a szerb nyelv használatára irányult, de április 8-án Kossuth ezeket is elutasította, sőt a kardra bízta a döntést, előidézvén ezzel a szerbek felkelését. Ennek első jeleként az április 20-án, Kárlócán tartott szerb nemzeti gyűlés már önálló szerb vajdaságot követelt a Bácska, Bánság, Szerémség, a szerb határőrvidék területéből.

A szerbek tömeges bevándorlása az oszmán uralom alóli felszabadító háborúk kapcsán indult meg, 1687 és 1690 között majdnem 40 000 szerb család telepedett le a felszabadított Délvidéken. A bécsi kormány felhasználta őket Rákóczi fejedelem ellen. Patriarchájuk 1708-ban már az egész Délvidéken önálló szerb vajdaság létesítését kérte, amiért segítettek levérni Rákóczi fejedelem szabadságharcát.

A kárlócai követeléseket terjesztő propagandisták beszédeinek hatása alatt április 24-én Nagyikindán levették a magyar zászlót a városházáról és a szerbet tüzték ki helyette. Megtámadták a rendcsináló huszárokat, kettőt megöltek közülük és meggyilkoltak két szerb tanácsost is. A rendet Kis Ernő csapatainak megérkezése állította helyre.

Kis Ernőt mostohaapja, Loewen tábornok irányította a katonai pályára. 1845-ben nevezték ki ezredesnek, egyben a 2. huszárezred parancsnokának. Ezredével 1848-ban a Bánságban állomásozott, így került elsőként harcba a szerb felkelőkkel. Kemény csatákat kellett vívnia a túlerőben levő ellenséggel. Első nagyobb ütközetéről ezt írta: „Soha nem feledem el július 15-ét, amikor négyezer ember és 22 ágyú ellen 2 század huszársággal és 5 század gyalogsággal harcoltam és hat órán át megakadályoztam az ellenségnek Écskára való betörését.”

Kis többször is megtámadta a bebetörő szerbeket, de azok, mihelyt komolyabb veszély fenyegette őket, visszamenekültek az igen jól megerősített perlaszi sáncok mögé. Ezért Kis szeptember 2-án megtámadta Perlaszt és 1400 honvédjével bevette a 4000 szerb által védett sáncokat.

Október 15-én léptették elő tábornokká, december 22-én altábornaggyá.

Ezredében szolgáltak anyai ágon unokatestvérei: Bogdanovics Hubert főhadnagy, júliusban százados, februárban őrnagy és Kis segédtisztje a Főhadparancsnokságon. Bogdanovics Vilibald októbertől nemzetőr őrnagy, márciustól Perczel tábornok segédtisztje, augusztustól alezredes. Aradon 5 évi várfigságra ítélték, melyből 1852-ben szabadult. Öccse, Virgil hadnagy, novemberben főhadnagy, májusban százados. Aradon közlegényként besorozták és 1855-ben főhadnagyként szerelt le. Itt szolgált még Hollósy-Korbuly József főhadnagy, februártól százados. Aradon halálra ítélték, amit 16 évi várfigságra enyhítettek; 1852-ben kapott kegyelmet.

Május 16-án szavazták meg tíz nemzetőr zászlóalj felállítását. Szegeden alakult a 3. zlj, részére a Nagyváradtól délre eső területeken újoncoztak, ennek volt a legtöbb örmény tagja. A 9. zlj, a vörössipkás, Kassán és Miskolcon állt össze. A tiszteket kinevezésük előtt századosig bezáróan közfelkiáltással maguk a századok választották. Tiszti iskola hiányában az előléptetések a rátermettség, a harctéri vitészség alapján és aránylag gyorsan történtek, mert alhadnagytól lefelé csak három rendfokozat létezett és mert érdemeleket csak márciustól kezdtek osztani. A Bánságban harcolt Bogdánffy Ferenc honvéd csak 1849 áprilisában Erdélyben a 31. zlj-nál lett hadnagy, júniusban főhadnagy, augusztusban már százados.

Májusban új, megbízható megyei tisztviselőket választottak. Néhány örmény közülük: Markovits Antal alispán Bihar megyében, akit 1850-ben lázítás miatt vagyonvesztésre és börtönre ítélték. Návay Tamás csanádi főispánt vagyonvesztésre és halálra ítélték, amit kétévi várfigságra enyhítettek.

Május végén lépett át a császári seregből Lukács Dénes tüzér hadnagy, Lukács György és Sándor unokatestvére, aki megszervezte a tüzérek kiképzését és az ágyúk gyártását. Nagyvárad mellett állítottatott fel ágyúöntödét, majd ágyúfúró üzemet, később még löpörgyárat is. Fokozatos előléptetések után május végén lett ezredes és a tüzérség főparancsnoka. Aradon halálra ítélték, amit 16 évi várfigságra enyhítettek; 1856-ban részesült kegyelemben.

Úgyancsak május végén lépett át Czetz János is, akit az irodalom örmény származásának ismer. Örmény eredete azonban névazonosságon alapul. Ősét, a régi biser származású és Fogaras földjéről való Czecz Szojtkát I. Rákóczi György fejedelem 1632-ben emelte az ország ősi nemesei közé, háborús vitészségéért. Az emigrációban élő Czetz János részére 1858 júniusában hitelesítette az oklevél másolatát a Fogarasi Területi Hivatal és Milánóban 1859 februárjában a császári hadbíró. János apja, szintén János, még az ősi hajlékban, a fogarasi Szekelországban született 1770-ben.

Török Gábor aradi polgármestert június elején kinevezték Arad, Csanád és Csongrád megyékbe kormánybiztosnak.

Júniusban sáncokkal megerősített szerb táborok épültek a Délvidéken, amelyeket 20 000 jól felfegyverkezett harcos védelmezett. Táboraik megerősítésére 15-én Szerbiából tízezer katona érkezett 22 ágyúval.

Június 21-én indult el Szegedről Óbecsére a 3. zlj, honvédei között többen lábhall nélkül, puská nélkül.

A Tarontál megyei nemzetőrök akkor már harcban álltak, köztük volt Novák Odón főhadnagy, aki '49 februárjában már Erdélyben harcolt a 72. zlj-ban, amelynek kötelékében áprilisban századossá lépett elő és századparancsnok lett a 29. zlj-ban. Bommel a Bánságban is harcolt. Világos után közlegénynek sorozták be.

Újvidéken június 25-én készültek a követválasztásra, amit a szerb lakosság igye-

kezett meggátolni. A zavargások 26-án vérrel festették be a város utcáit. Reggel 8 órától 12 óráig a szerb lakosok megölték 16 magyart. Dobos Józsefet az örmény templom mellett verték agyon. Az örmény pap, Azárján Athanáz a gyilkosság láttára idegileg összeomlott, csendes téboly uralkodott el rajta, amiért hamarosan visszavitték Velencébe.

Az újvidéki örmény telepet az 1739-ben Belgrádból az oszmánok elől ide menekült 30 örmény család létesítette. Templomát az Ebesfalván született Medgyesi Tódor építtette fel 1746-ban, leégett 1849. július 12-én egy horvát támadás alkalmával. Újraépíttette saját költségén az örmény Trandafil Mária 1882-ben, lebontották 1963-ban, a város rendezésekor.

Július 7-én nevezték ki a honvédorvosokat. Elsőnek a 10. debreceni zlj-hoz Afumi Antal százados főorvost. Ábrahám Bogdán, a kolozsvári sebészeti főiskola tanára a 15. huszárezred százados főorvosa lett. Novák Sándor százados főorvos az esztergomi, majd mint őrnagy törzsorvos a kalocsai tábori kórházat vezette. Verzár József százados főorvos, majd őrnagy törzsorvos a pesti kórházak felügyelője volt.

Július 17-én a szerbek Földváron megtámadták az ott alvó 3. zlj-t és öldösní kezdték a magyar polgárokat is. A honvédek véres közelharcokkal visszahódították a falut. E harcokban különösen kitüntette magát Gorove Antal őrmester, Bihar megyei aljegyző, akit ezért hadnaggyá, januárban főhadnaggyá, februárban századossá léptettek elő. Áprilisban ő lett a 3. zlj parancsnoka és megkapta a III. osztályú, májusban pedig a II. osztályú érdemjelet. Júniusban kinevezték őrnaggyá és a 103. zlj parancsnokává. Világos után közlegényként besorozták, 1858-ban hadnaggyként szerelt le.

Július közepétől érkeztek Kis segítségére az aradi és a békési nemzetőrök, köztük unokatestvérei, Kis János és Kis Péter szolgabíró, Gorove Kristóf alügyész, akiket szolgálatuk leteltével dicsérettel búcsúztatott el Kis Ernő.

Július végén újabb békési nemzetőrök érkeztek Kishez, Korbuly Béla és Moldován Károly alhadnagy vezetésével, köztük volt Lengyel Sándor, a híres Lengyel professzorok nagybátyja és Govrik Adeodát lelkész, hadnagy.

Govrik Adeodát békésszentandrás káplán a nemzetőröknél hadnagy, majd a 37. ezred 3. zlj-ában főhadnagy volt. 1849 májusában a függetlenséget dicsőítő beszédet mondott, majd azt ki is nyomatta. Ezért Világos után halálra ítélték, amit 16 évi, vasban töltendő várfogságra enyhítettek. 1857-ben szabadult és Érkeselyűn kapott plébánosi beosztást. Nagykárolyban temették el. Nagyatya, Govrik Tódor, szamosújvári főbíró volt, maga pedig unokanagybátyja. Govrik Gergely bécsi methistárisa érseknek, egyik kiváló armenológusunknak.

Érkezett Kishez Békésből még 70 lovas nemzetőr is, Placsintár Gergely főhadnagy és Gergely Ferenc zászlótartó vezetésével.

Az aradi nemzetőrök között volt Balta Béla őrmester és Bogdánffy Gergely hadnagy, akit 1849 májusában az aradi honvéd törvényszék elnökévé nevezték ki.

A vörössipkás 9. zlj augusztus 21-én érkezett Verseczre és 23-án Fehértemplom védelmével esett át a tűzkeresztségen.

Szeptember 13-án Nagybecskerekre indultak Kishez a bihari nemzetőrök is, köztük Hankovics György és Heránus Kajetán főhadnagyok, Govrik Lajos és Esztegár László alhadnagyok. Esztegár később hadnaggyként a 32. zlj-ban harcolt, Heránust pedig az 5. század közfelkiáltással századosává választotta meg. Markovics Dénes hadnagy, majd főhadnagy, októberben már százados és a 38. zlj kötelékében harcolt.

Szeptember 18-án Mészáros Lázár a szenttamási sáncok elleni 3. sikertelen ro-

hama után lemondott a délvidéki hadtestparancsnokságról és azt Kis Ernőnek adta át.

Október 12-én a szerbek nagy túlerővel támadtak Törökbecse és Nagykikinda ellen, de a lakosság segítségével a honvédek visszaverték őket. Ennek a véres győzelemnek az emlékére viselt ezután minden 3. zlj-beli honvéd a sipkája mellett fehér kakastollat. Nagykikindán a bihari nemzetőrök verték meg a szerbeket. Vitézül harcolt itt Buzáth István hadnagy, Esztegár Károly és Gajzágó Márton őrmester.

Eszék vára februárig magyar kézen volt, ott szolgált Kövér Lajos őrmester, Temes megye alügyésze, akit 1849 májusában nevezték ki az aradi várőrségben hadnagynak. Világos után közlegénynek sorozták be. 1851-ben, leszerelése után, szépirodalommal kezdett foglalkozni és korának neves vígjátékirójaként örököltette meg a nevét. Pesten a XIV. kerületben utcát neveztek el róla.

November 12-én jelent meg az osztrákok felhívása, amelyben büntetlenséget ígértek azoknak, akik visszatérnek a császári seregbe. Tudomásom szerint egy magyar-örmény sem állt át, de meg kell említenem, hogy écskai Lázár Zsigmond ezredes, az 1. huszárezred parancsnoka, aki ezredével együtt a honvédséghez csatlakozott és velük harcolt a Bácskában, november végén nyugdíjaztatta magát.

A Honvédelmi Bizottmány a délvidéki harcoknak véget kívánt vetni és békepontjaival a szerbekhez küldte Hankovics György századost, akit a főparancsnok barátságosan fogadott, de az ortodox pátriárka hallani sem akart a békekötésről.

Decemberben honvédeink véres közelharcban elfoglalták az alibunári sáncokat. Itt halt hősi halált Lengyel Sándor főhadnagy, sarvasi jegyző.

December 16-án, amikor az osztrák csapatok átlépték a magyar határt, Kossuth a népfelkelést elrendelő kiáltványában megrendítően ismertette a román és a szerb felkelők kegyetlenkedéseit a magyar lakossággal, köztük a Brádi család szomorú sorsát. Történetüket Jókai Mór írta meg a Csataképekben.

Január elején a Bánságból elvonuló Damjanich a 9. zlj-hoz csatolta a temesvári századot. Ebben szolgált Meskó Gyula hadnagy, aki már főhadnagy volt, amikor április végén megkapta a III. osztályú érdemjelet a szerbek elleni harcokban tanúsított kiemelkedő vitézségéért.

A fel-dunai sereghez október 16-án nevezték ki alhadnaggyá Gajzágó Salamon őrmestert a Perczel Mór által alakított Zrínyi vadászcsapatban.

Ugyancsak október 16-án lépett be Győrött a 39. zlj-ba főhadnaggyként Lázár Vilmos, aki később az utászságot szervezte és fokozatosan ezredessé lépett elő. Örmény származásának ismerik, de örmény ősöktől való leszármazása családfával nem igazolt. Születési bizonyítványának adatai nem igazolják örmény származását.

Október 19-én nevezték ki főhadnagynak Andrásffy Károlyt, akinek apja 1840-ben kapott nemességet Tertina családnevének magyarosítása mellett. Andrásffy nemesi testőr hadnagy volt, mint ilyen lépett át a 14. huszárezredhez a fel-dunai seregnél. Januárban már százados és századparancsnok. Emigrált, de Kossuth megbízásából hazaszökött szervezni a Makk-féle összeesküvést. Elfogták, halálra ítélték, és 1853-ban kivégezték.

A fel-dunai seregnél harcolt Kis Antal is, Kis Ernő rokona. 1846-ban lett nemesi testőr, 1848 szeptemberében lemondott és főhadnaggyként szolgált a 10. zlj-ban. November végén százados, 1849 májusában a 10. zlj parancsnoka, júliusban őrnagy. Emigrált. Kossuth megbízásából többször járt az országban, részt vett a Makk-féle összeesküvés szervezésében is. 1858-ban tért haza, de az amnesztia

ellenére négyévi várfogságra ítélték. Szülővárosában, Gyulán lett takarékpénztári tisztviselő.

November elején a kosztalnai csatában aratott győzelmet Karácsonyi Guidó őrnagy, aki szeptember 13-ától a pesti 6. nemzetőr zászlóalj parancsnoka volt. 1849 januárjában lemondott és mint képviselő szerepelt a továbbiakban. Emigrációjában kapott kegyelmet.

Más volt a helyzet Erdélyben, mert amíg a horvátok jogaik megsértése, a 160 éve Délvidékre menekült szerbek jogosnak vélt, de jogtalan követeléseik miatt fordultak szembe a magyar kormánnyal, addig ott két nagy létszámú nemzetiség, a román és a szász volt az ellenség.

A hatódélszáz éve betelepített szászok nemzetiségét kiváltságaik, majd evangélikus vallásuk segítette megőrizni. Önkormányzatukat, kiváltságaikat mindig féltve őrizték, ezért aggódva fogadták a Magyarországgal való egyesülést.

A románok először a mongolok pusztításai után, majd az oszmánok balkáni elnyomulásakor szivárogtak be Erdélybe a havasalföldi román fejedelemségből. Létszámuk gyarapodását később elősegítette az oszmán és a tatár behatolások során megölt, rabszolgaságba hurcolt népesség pótlása.

A jobbágyi sorsból való kiszabadulásukért és ortodox vallásuk jogegyenlőségéért régóta mozgolódtak a románok. Klein Ince görög katolikus püspök 1729-től tizenhat kérvényben kért a császártól egyházi, nemzeti és politikai jogokat. Az 1734. évi országgyűléstől a románság negyedik nemzetként való elismerését kérte. Kéréseit elutasították, őt pedig nyugdíjazták.

Az 1791. évi országgyűléstől azzal az indokkal kérték Erdély negyedik nemzetként való elismerésüket, hogy jogaiktól az 1437. évi felkelés leverése után fosztották meg őket. Az országgyűlés sajnós elutasította kérésüket.

Az 1848. márciusi román népgyűlések az Uniót még nem ellenzték, de feltételül szabták nemzetük politikai elismerését. Az áprilisi népgyűlések már az ortodox vallás bevett vallásként való elismerését is követelték.

A balázsfalvi mezőkön május 15-én megtartott román gyűlés a nemzetként való elismerésen és a vallásszabadságon kívül követelte a görög katolikus vallás eltörlését, román nyelvű katonaságot és létszámarányos részvételt a közigazgatásban.

A szeptember 5-i balázsfalvi gyűlés már román kormányt követelt és Erdélynek román prefektúrákra való felosztását. A román határőrök osztrák parancsnoka felmondta az engedelmisséget a magyar kormánynak, majd 9-én az erdélyi osztrák hadparancsnok is megtagadta az engedelmisséget.

Október 18-án az osztrák kormányzó elrendelte a magyar nemzetőrség felosztását, hozzájárult Erdélynek román prefektúrákra történő felosztásához és 195 000 fős létszámú román nemzetőrség felállításához, melyeknek fegyvert és lőszert adott, de fenntartásukat sárból és zsákmányból kellett biztosítaniuk, ami egyértelmű volt a magyar lakosság kirablásával.

Október 23-án Zalatna bányavárost támadták meg. Felhívásukra a nemzetőrség letette a fegyvert, de amikor a bevonult románok rabolni kezdtek, ismét fegyvert ragadtak és kiverték azokat. A polgári lakosság menekült, de a románok bekerítették őket, és Preszakánál 24-én reggel 640 személyt megöltek közülük. Meggyilkolták az örmény Lukács Simont, feleségét és négy gyermekét; a családból csupán a csecsemő Béla menekült meg, akiből jóval később miniszter lett. Megölték még Csiki Antalt és Istvánt, Kristóf Lázárt, Novák Simont, az Andronik, a Karácsonyi, a Potoczki, a Voith és a Zakariás családokat. A mészárlás után a románok visszamentek Zalatnára és kirablották az elmenekültek házeit.

November 10-án a császáriak 40 000 forint sárcot vetettek ki Szamosújvárra.

December második felében Bem serege megverte az osztrák-román sereget. Ezen harcokban kitüntette magát Bocsány Adolf hadnagy, akit februárban főhadnaggyá, majd áprilisban századossá neveztek ki; májusban pedig megkapta a III. osztályú érdemjelet.

Január 3-án 13 000 román és szász felkelő megrohmozta Nagyenyedet, ahol még a templomba menekülteket is megölték. Felgyűjtották a református kollégium híres könyvtárát is. Jára községben 14-én ölték meg 130 magyart. A meg- és elmenekült lakosokat különböző helységeken helyezték el. Szamosújvárt 20-án szállásoltak el 57 nagyenyedi és 43 járai lakost, kiknek élelmezését, felruházását a város vállalta magára. Júniusban visszatérhettek lakóhelyükre, de Dajbukát Miklós, Govrik Márton és Tutsek Kristóf családjaikkal együtt nem tértek vissza Enyedre, annyira rettegetek a szörnyű emlékektől.

Bem január 12-én Erdély déli részének a meghódításához kezdett. A 24-i szelindeki ütközetben Novák Bogdán hadnagy négy honvéddel megrohmozott egy elakadt osztrák ágyút. Véres közelharcot vívtak érte, még az arcukat is harapások sebeztek meg. A fogságba esett két tiszttel Petőfi hosszan eibeszelgetett, melynek eredményeként mindketten átléptek a honvédséghez.

Február 6-án a szászvárosi harcokban Voith Miklós főhadnagy tűnt ki. Bem 8-án Piskiig vonult vissza, ahol 9-én az irtózat, rémítően tomboló csata viharában pusztult el a 11., a kolozsvári zlj egyik vitéz tisztje, Szentpétery László főhadnagy. Elestett még Gyertyánffy Antal főhadnagy. Megsebesültek Tompos Gergely százados, Sárosi Pál hadnagy és a később III. osztályú érdemjellel kitüntetett Korbuly Domokos alhadnagy, kinek Imre fia a kolozsvári egyetem hírneves jogprofesszora lett.

Az osztrák, román, szász csapatok február 12-én elfoglalták Erzsébetvárost és bár ellenállás nem volt, mégis szabad rablást engedélyeztek részükre. A három napon át tartó fosztogatás közben megölték az örmény tanítónőt. A 81 éves Dzerikján András szerzetest pedig azért, mert nem engedte elvinni a mechitharista templom kegyzsereit, olyan súlyosan megsebesítették, hogy belehalt sebeibe.

A februári erdélyi harcokban kitűnt vitézségével Dániel Béla, amiért hadnaggyá nevezték ki, márciusban már főhadnagy, később százados a 14. huszárezredben. Ugyanabban az ezredben Dániel László főhadnagy lett, júniusban százados. A temesvári csatában megsebesült. Világos után közlegényként besorozták, és 1861-ben mint százados szerelt le. Lázár Gerő hadnagy a 73. zlj-nál, Verzár Márton főhadnagy az aradi hadosztálynál szolgált.

Lázár János gyergyószentmiklósi bátor örmény ifjú öltönyébe varrva vitte Bem üzenetét a csiki kormánybiztoshoz, hogy a szék katonasága csatlakozzon hozzá. Másnap Jakóbi Sándor örmény kapitány – az örmény főbíró fia – vezetésével küldött ment a kormánybiztoshoz, mert Lázárt a katonaság elzáratta, követelték, lépjen fel. A biztos kiszabadította a foglyot és elrendelte a fegyverbeállást. Március elején már 6 gyalogzászlóalj és 5 lovas század székely honvéd csatlakozott Bemhez.

Világos után Jakobit elfogták és akasztófára ítélték, amit kegyelemből 10 évi várfogságra enyhítettek. A börtönélet szenvedéseit azonban nem tudta elviselni, meghalt Kufsteinben.

Március elsejével Szamosújvár örmény tőrparancsnokot kapott Bogdánffy Antal személyében, aki a 31. zlj toborzási biztosa volt, majd szeptembertől egyik századosa. Július közepétől Bem törzsében alezredes, 1850-ben kegyelmet kapott és

Pesten lett postatiszt. 1858-ban azonban kiszökött az országból és 1862-ig az itáliai magyar légijóban szolgált.

A tavaszi hadjárat során a 3. és a 9. zlj-ak szuronyrohammal elfoglalták Szolnokot, ami a legkitűnőbb fegyvertények egyike volt. Különösen vitézkedett Gorove Antal százados és Jakabffy József őrmester.

Nagyszében bevételénél hősi halált halt Szentpétery Imre százados, aki még 1848-ban lett alhadnagy a 31., a partiumbeli zlj-nál. Novemberben főhadnagy a kolozsvári zlj-ban, '49 januárjában nevezték ki századosnak. A harmadik Szentpétery testvér, Miklós, százados, Szebennél oly súlyosan megsebesült, hogy Désen a szülői házban meghalt. Vitéz katonai pályafutása volt: októberben lett őrmester a 31. zlj-ban, novemberben alhadnagy, decemberben hadnagy, februárban főhadnagy, márciusban százados.

Március elején Novák Tódor ny. császári hadnagy egy pesti vendéglőben volt olasz bajtársait agitálta Budavár elfoglalására. Beszélt a katonák beszervezéséről, a bevétel módjáról. Beszélgetését egy pincér kihallgatta, bejelentette. Novákot a haditörvényszék halálra ítélte és március 14-én agyonlőtték. A szamosújvári örmény főbíró fia volt.

Az 1. székely ezredben vitézkedett Tamás Lajos hadnagy, Gyertyánffy Adolf hadnagy és Görög Kristóf őrmester, aki Csikszépvízen volt örmény kántortanító. Amikor állásvesztésre ítélték, a szamosújvári örmény főtemplom alkalmazta kántornak.

Az április 2-i hatvani csatában megsebesült Markovits Vince százados, századparancsnok. Aradon halálra ítélték, majd azt 4 évi várfogságra enyhítették.

Az április 19-én megjelent Függetlenségi Nyilatkozat hatására Szamosújvárt levették a városházáról a kétfejű sasos címert és helyette új címerként az Ararát hegyén álló Noé bárkáját ábrázolót tettek fel.

Július 4-én a 3000 főnyi székely dandár visszavonult a 30 000 fős orosz sereg elöl, csupán Gyertyánffy Ferenc százados maradt vissza hátvédnek 220 székely honvéddel. Négyszögbe tömörülve, lövésekkel és szuronyt szegezve védekeztek a lovasrohamok ellen. Az oroszok szabad elvonulást ígértek részükre, ha leteszik a fegyvert, de Gyertyánffynak nem kellett a kegyelem. A hazát éltetve, fegyverrel a kezükben haltak meg mindnyájan.

Július 8-án elesett Mariselnél Szarukán János főhadnagy, amikor a magára hagyott Vasvári-féle vadászcsapatot a románok bekerítették és legyőzték.

Végezetül örökösdjenek meg azoknak a magyar-örményeknek a nevei, akik vitézségükkel 1. törzstiszti rangot, vagy 2. századparancsnoki beosztást kaptak és 3. azoknak a családoknak a nevei, amelyekből három vagy annál több tiszt harcolt.

1. Bogdánffy Antal alezredes, Bogdánovits Hubert őrnagy, Bogdánovits Vilibáld alezredes, Gorove Antal őrnagy, Hankovics György őrnagy, Karácsonyi Guidó őrnagy, Karove Antal őrnagy, Kis Antal őrnagy, Kis Ernő altábornagy, Lukács Dénes ezredes, Novák Sándor őrnagy, Tompos Gergely őrnagy, Verzár Joachim őrnagy.

2. Andrásffy-Tertina Károly, Gyertyánffy Ferenc, Heránus Kajetán, Hollóssy-Korbuly József, Markovits Vilmos, Novák Ödön.

3. Bogdánffy, Bogdánovits, Buzáth, Csiki, Gajzágó, Gyertyánffy, Jakabffy, Korbuly, Lászlóffy, Lukács, Novák, Simai, Szentpétery, Verzár, Voith.

KORBULY DOMOKOS

GRIGOR NAREKACI

A fájdalom könyve

69. fejezet

I.

Ó, Uram, minden élet megalkotója,
én törekedtem a megtisztulásra.
Jámorságod, szereteted kohója
hevit, megolvaszt – mindhiába.
Veled egygé válnék, s nem elegyülök,
hozzád vonzódok, közel mégsem kerülök,
én, Földed leghitványabb lakója.

Ó, Uram – nemes fémek kohásza,
ó, jaj, nem elég a jóakarát:
kohódban sem válik szét, hiába,
sem ma, sem holnap az érc és salak,
nem válik szét vétekre, tisztaságra,
ahogy Jeremiás hajdanán profétálta.

Tudom, Uram, hogy mennyit tévelyeg,
aki nem lesz úrrá a gonoszon.
Meggyónok, alázatot is színlelek,
de míg szavam alázatosan hízeleg,
a bűnt tetteimmel gyarapítom.

Törpe kínok a földi szenvedések,
jövő kínokban vár rám az enyészet,
főll kell rájuk készítenem magam,
arra, hogy nyomomban hull az átok,
arra, hogy poklok legmélyén járok,
bűnhődöm bűneimmel arányosan.

II.

Nyüzsög az én bensőmben számolatlan
a féreg, amit maga keltett e katlan.
Nincs győzelemre felettük hatalmam.
Valami marja hátamat, mellemet,
izzadságomból tetű-had született,
kínozza egyre tisztátlan testemet.